

20. Ваховський В. До історії Новоград-Волинської чоловічої гімназії // Малинщина у просторі і часі. Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції 1996 р. – Малин, 1996. – С. 166–169.
21. Угрин-Беззрішний М. Українська гімназія рідної школи в Рогатині. – Рівне, 1934. – 48 с.
22. Прищепя О. Діяльність Української гімназії в Рівному // Велика Волинь. Тези доповідей на Міжнародній краєзнавчій конференції. – 9-11 вересня. – Житомир, 1993 р. – С.190-193.
23. Добровичська В. Рівненська українська гімназія (1923–1939) / Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії // Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Випуск 15, 2009. – С. 123-127.
24. Українська гімназія в Ашафенбурзі. – К.: Видання колишніх учнів, 1933. – 207 с.

УДК 94 (477): 070.13 «1906/1914»

Петро ОПАНАЩУК
(Житомир, Україна)

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ «ПРОСВІТ» НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТИ «РАДА» (1906–1914)

Опанащук П. Популяризація діяльності українських «Просвіт» на сторінках газети «Рада» (1906–1914). У статті досліджено головні напрями співпраці між редакційним колективом газети «Рада» (1906–1914 рр.) та українськими «Просвітами». Зокрема, звертається увага на популяризацію цих товариств на сторінках газети, висвітлюється участь її співробітників у культурно-освітніх заходах, організованих «Просвітами». Доводиться, що дана співпраця носила взаємовигідний характер.

Ключові слова: редакційний колектив, культурно-освітні товариства, газета «Рада», національний рух, «Просвіти», культура.

Опанащук П. Популяризация деятельности украинских «Просвит» на страницах газеты «Рада» (1906–1914). В статье исследованы главные направления сотрудничества между редакционным коллективом газеты «Рада» (1906–1914 гг.) и украинскими «Просвитами». В частности, уделяется внимание популяризации этих обществ на страницах газеты, освещается участие ее сотрудников в культурно-образовательных мероприятиях, организованных «Просвитами». Доказывается, что данное сотрудничество имело взаимовыгодный характер.

Ключевые слова: редакционный коллектив, культурно-образовательные общества, газета «Рада», национальное движение, «Просвитель», культура.

Opanaschuk P. Popularization Activities Ukrainian «Prosvit» on the Page's of Newspaper «Rada» (1906–1914). The article investigates the main directions of cooperation between the editorial staff of the newspaper «Rada» (1906–1914) and Ukrainian «Prosvita». In particular, the attention has been placed on popularization of these societies on the pages of newspaper by placing announcing about cultural and educational activities, which were arranged by «Prosvita», publications of bibliographic reviews of educational printing editions, distribution of information about completing of their libraries by books and periodic editions and others like that.

In the article is researched the participation E.Chikalenka, S.Efremova, D.Doroshenko, V.Samiylenko and other coworkers of the newspaper «Rady» in the events, the organizers which were «Prosvita». It is of importance to note, that most members of editorial collective of newspaper officially was a part of the Kyiv «Prosvity». In this connection particular importance was attached to proposals which the members of its editorial staff of that newspaper expressed and other contributors on possible ways to improve the effectiveness of the «Prosvit», diversifying directions of their cultural and educational activities, promoting an increasing the number of the educational communities not only in urban but also in rural areas. In this paper demonstrates the examples of cooperation editorial staff «Rada» with Kyiv, Podilska, Zhytomyr and other «Prosvitamy» of Ukraine. It is proved that the cooperation of the newspaper «Rada» and Ukrainian «Prosvit» had of mutually beneficial tone. In particular, observed that these cultural and educational organizations often were opened in those towns where people subscribed «Radu». At the same time noted that «Prosvity» were regular subscribers of «Rady» and distributed it among its members and promoted in society.

Keywords: editorial staff, cultural and educational societies, newspaper «Rada» national movement «Prosvity» culture.

Opanaszczuk P. Popularyzacja działalności ukraińskich «Proswit» na stronach gazety «Rada» (1906–1914). W artykule zbadano główne kierunki współpracy między redakcyjnym zespołem gazety «Rada» (lata 1906–1914) i ukraińskimi «Proswitami». W szczególności, przydzielono uwagę popularyzacji tych towarzystw na stronach gazety, nasświetla się uczestnictwo jej współpracowników w kulturalno-oświatowych przedsięwzięciach zorganizowanych przez «Proswity». Udowodniono, że ta współpraca miała obopólnie korzystny charakter.

Słowa kluczowe: zespół redakcyjny, kulturalno-oświatowe towarzystwa, gazeta «Rada», ruch narodowościowy, «Proswity», kultura.

4 березня 1906 року царем Миколою II було підписано тимчасові правила про товариства й союзи, які значно лібералізували процес їх утворення в Російській імперії. Змінами у законодавстві сповна скористалися діячі українського національно-культурного руху, розпочавши активно розбудовувати систему громадських культурно-освітніх товариств.

Найбільш поширеними серед новоутворених організацій стали «Просвіти». Діяльність цих товариств, створених за прикладом Західної України, стала найпоширенішою формою культурно-просвітницької діяльності, що почала проводитися серед українського народу в роки першої російської революції. Головною метою їх діяльності було сприяння просвіті українського народу, розвитку його культури рідною мовою шляхом організації бібліотек, читалень, поширення книжкової продукції, курсів, самодіяльних гуртків, видання науково-популярної літератури тощо [6, с. 34]. У зв'язку з цим «Просвіти», залишаючись позапартійними організаціями, були тими культурними осередками, навколо яких на цілком легальному ґрунті могли об'єднатися всі національні сили, які не були байдужими до долі українського народу.

У той же час революційні процеси в Російській імперії, зокрема, царський маніфест 17 жовтня 1905 року, заклали передумови для утворення україномовних періодичних друкованих видань. Це зробило можливою появу щоденних газет «Хлібороб», «Громадська думка», «Рада», журналів «Рідний край», «Українська хата» тощо. Варто відмітити, що редакційні колективи цих та інших видань активно долучилися до пропагування в суспільстві діяльності «Просвіт».

Особливу увагу варто звернути на послідовну підтримку цих організацій редакційним колективом щоденної української газети «Рада», яка видавалася у Києві з 1906 по 1914 роки. Деякі аспекти даного питання досліджували О. Лисенко [10], І. Крупський [9], В. Кізченко [6], Т. Сладковська [14], О. Березовський [1]. Вагомим джерелом з вивчення співпраці газети «Рада» й «Просвіт» є спогади її видавця Є. Чикаленка [19] та члена редакційного колективу часопису Д. Дорошенка [3]. Актуальність даного дослідження зумовлена тим, що українські друковані видання, такі як «Рада», містять значний обсяг відомостей про діяльність «Просвіт», вивчення яких дозволить науковцям більш глибоко дослідити різні аспекти функціонування цих культурно-освітніх товариств.

Тема пропагування діяльності «Просвіт» була однією з пріоритетних для редакційного колективу «Ради». Особливу увагу популяризації їх діяльності приділяли такі співробітники газети, як Б. Грінченко, який одночасно був головою Київської «Просвіти», Д. Дорошенко (у 1907 році секретар Київської «Просвіти», згодом заступник голови Катеринославської «Просвіти») та Г. Коваленко-Коломацький (організатор «Просвіти» на Полтавщині). Також активно співпрацювали з «Просвітами» кореспонденти «Ради» В. Дурдуківський, С. Єфремов, М. Левицький, В. Страшкевич, А. Жебуньов та інші публіцисти, які відчували за свій обов'язок нести народу світло, говорити його рідною мовою, будити серед населення національну та політичну свідомість, піднімати його культурно. Видавець «Ради» Є. Чикаленко також долучився до висвітлення цієї проблеми, оскільки був переконаний у тому, що «... «Просвіти» по селах роблять величезне діло – [...] ведуть селян до свідомості своєї національності» [19, с. 281]. За заслуги перед українською культурою товариство «Просвіта» у Львові на загальних зборах удостоїло видавця «Ради» звання «Почесного члена товариства «Просвіта»» [9, с. 23].

Значна увага кореспондентами «Ради» приділялась популяризації головних напрямів діяльності «Просвіт». З цією метою на сторінках газети регулярно вміщувались оголошення про заходи, які організовувалися цими товариствами, висвітлювалась діяльність просвітянських самодіяльних гуртків, публікувалися бібліографічні огляди літератури, виданої коштом «Просвіт», поширювалась інформація про діяльність просвітянських бібліотек та читалень тощо.

При цьому висловлювались слушні зауваження та пропозиції щодо можливих шляхів підвищення ефективності діяльності «Просвіт». Зокрема, у листопаді 1906 року газетою було вміщено статтю під назвою «Народна просвіта». У ній подавався аналіз роботи, зробленої цими культурно-освітніми організаціями за півроку існування їх в Україні. Зазначалося, що, незважаючи на всі зусилля, про деякі з «Просвіт» взагалі майже нічого не було відомо широкому громадянству. Інші ж, більш відомі, проявляли себе лише тим, що організовували концерти, вечірки, читання рефератів, засновували бібліотеки. Серед недоліків вказувалося те, що діяльність обмежувалася виключно межами міст, у яких працювали «Просвіти». При цьому слушно зазначалося, що для населення сільської місцевості не робилося майже нічо-

го. Як зазначалося у вищезгаданій статті, тільки одна Подільська «Просвіта» намагалася відкрити читальні у селах і лише Київська приступила до видавничої справи [13]. В подальшому такі огляди проводилися щороку.

Із вищезазначеного видно, що редакційний колектив «Ради» значну увагу приділяв питанню необхідності урізноманітнення напрямів культурно-освітньої роботи «Просвіт». Такі кроки, на думку працівників часопису, значно б підвищили популярність цих товариств серед українського суспільства.

Співробітники газети були переконані, що видання популярних брошур та книг для народу повинно було стати одним із головних напрямів діяльності даних культурно-освітніх організацій. Україномовні брошури, видані за останні роки, були, на думку кореспондентів газети, краплею в морі, порівняно з величезною масою дешевих брошур, виданих російською мовою. Публікації «Ради» містили заклик до «Просвіт» розпочати видавництво коли не оригінальних нових книг, то хоча б перекладів іноземовних видань та передруків тих книг, які вже вийшли [13]. Редакційний колектив газети активно сприяв цьому, розміщуючи в рубриці «Бібліографія» відомості про нові видання, які виходили за сприяння «Просвіт».

Під керівництвом «Просвіт» були також зібрані бібліотеки, які налічували тисячі томів книг. У зв'язку з цим одним із важливих напрямів роботи працівників «Ради» стала популяризація діяльності просвітянських бібліотек серед українського населення. Зокрема, в одній із публікацій повідомлялося, що 6 листопада 1908 року на засіданні Житомирської «Просвіти» обговорювалося питання про відкриття безкоштовної української бібліотеки-читальні, у приміщенні якої можна було б також влаштувати публічні лекції з різної тематики [4]. Напередодні житомирські просвітяни на сторінках української преси вміщували прохання до авторів, видавців та просто небайдужих людей про допомогу в комплектуванні майбутньої бібліотеки книжками та періодичними виданнями, передусім україномовними. Як свідчать архівні документи, таку книгарню в Житомирі було засновано вже 26 листопада 1908 року, а в 1910 році при ній було відкрито й читальню для населення [2].

Також із метою популяризації просвітянських бібліотек у 1912 р. на прохання Одеської «Просвіти» «Радою» було опубліковано 20 оголошень про діяльність її книгарні в Одесі [5]. У той

же час на адресу видавця «Ради» Є. Чикаленка досить часто надходили листи від передплатників газети (учителів сільських шкіл, селян, шкільної молоді, студентів, інколи – представників духовенства) із проханням допомогти в організації доставки книг, замовлених ними у книгарні Київської «Просвіти». Отже, численні факти свідчать, що редакційний колектив газети «Рада» надавав значну підтримку українським «Просвітам» у відкритті та популяризації діяльності заснованих ними бібліотек.

На сторінках газети неодноразово висловлювалася слушна думка про те, що «Просвітам» не можна було обмежуватися лише виданням книг, влаштуванням вечірок, концертів та читанням рефератів. На думку співробітників «Ради», цим організаціям слід було також звернути особливу увагу на роботу в галузі відкриття приватних україномовних початкових шкіл для народу, сприяння українізації середньої та вищої освіти. Зокрема, протягом 1906–1907 років редакційний колектив газети підтримував вимоги київського студентства дозволити в університеті ім. Св. Володимира навчання українською мовою, вжити кроків до відкриття українських кафедр. На шпальтах майже кожного номера «Ради» публікувалися листи з різних міст і містечок України на знак підтримки студентських вимог. В цілому до травня 1907 року було опубліковано 227 листів, які містили 8919 підписів. Серед них були й листи від українських «Просвіт» [1, с. 98–99].

У той же час співробітники газети усвідомлювали, що через опір уряду складно було швидко добитися українізації освіти зверху. Тому в численних публікаціях зверталася увага на необхідність власними силами утверджувати ідею заснування приватних українських шкіл для народу, формувати практику викладацької діяльності, створювати необхідні підручники тощо. Вирішення цих та ряду інших важливих питань співробітники газети покладали саме на «Просвіти». У зв'язку з цим у своїх публікаціях «Рада» закликала всіх членів товариств брати якомога активнішу участь у їх роботі і першими заходами, які слід було здійснити, як відзначалося, мала стати організація читань, лекцій з українознавства, української культури тощо [13].

Співробітники газети зі свого боку також часто брали активну участь у заходах, організаторами яких були «Просвіти». Особливою популярністю у суспільстві користувалася діяльність артистичних секцій цих організацій, у тому числі й Київської

«Просвіти». Щомісяця її члени влаштовували великі літературно-музичні вечори, присвячуючи їх певному визначному українському культурному діячу. На цих заходах виступали аматорські музично-вокальні й театральні колективи, у тому числі й хор «Просвіти», а перед початком, як правило, зачитувалася заздалегідь підготовлена доповідь на відповідну тему. Досить часто такі доповіді робилися співробітниками «Ради» С. Єфремовим, Д. Дорошенком, В. Самійленком та іншими кореспондентами видання [3, с. 97]. Ці вечори користувалися широкою популярністю серед української громадськості.

Редакційний колектив газети також активно підтримував розширення мережі «Просвіт» по Україні. Обґрунтовуючи необхідність відкриття якомога більшої кількості цих культурно-просвітніх організацій у провінціях, співробітник газети Г. Коваленко-Коломацький писав, що лише освітня та культурна праця зможе підняти народ на найвищу ступінь економічного добробуту [8].

По мірі можливості, співробітники «Ради» також намагалися допомогти тим культурно-освітнім організаціям, які опинялися з різних причин у скрутних обставинах. Зокрема, у 1907 році на сторінках газети було вміщено лист від правління Криничанської «Просвіти». У ньому повідомлялося про пожежу, від якої постраждало її приміщення та містилося прохання до всіх, хто не був байдужим до українського національного просвітнього руху, допомогти цій організації коштами та літературою. Цей заклик не залишив байдужим українське громадянство. Посильну допомогу просвітянам надали А. Жебуньов, Олена Пчілка, А. Драгоманова та інші представники української інтелігенції. Невдовзі правління «Просвіти» надіслало на адресу редакції «Ради» листа, у якому висловлювалася подяка усім, хто відгукнувся на заклик, вміщений у цьому часопису [11].

На шляху до повноцінного функціонування «Просвіт» поставали численні перешкоди. Розповідаючи про Подільську «Просвіту», співробітники та дописувачі газети відзначали, що це товариство всю увагу звертало на те, щоб ширити свою діяльність поміж селянськими масами. Його члени поставили собі за мету відкрити більш ніж у 25 селах бібліотеки-читальні для сільського населення. Однак, як повідомляла «Рада», отримати дозволу на відкриття таких народних читалень ніяк не вдавалося. На перешкоді втіленню планів просвітян поставали

численні утиски, пов'язані з відверто ворожим ставленням місцевої адміністрації та байдужістю сільського духовенства [15; 17].

Варто звернути увагу на те, що співпраця «Ради» та «Просвіт» носила взаємовигідний характер. Факти свідчать, що «Просвіти» найчастіше відкривалися у тих селах, жителі яких передплачували «Раду», «Рідний Край», «Літературно-Науковий Вісник» та інші українські періодичні видання. Зокрема, у селі Перещепина на Катеринославщині проживало декілька передплатників «Ради», «Літературно-Наукового Вісника» і навіть львівського «Письма з Просвіти». Д. Дорошенко відзначав, що відкриття філії «Просвіти» у цьому селі в 1912 році було тісно пов'язане зі зростанням національної свідомості місцевого населення під впливом українських періодичних видань, у тому числі й «Ради» [3, с. 144].

За активного сприяння вітчизняної інтелігенції, у тому числі й співробітників газети «Рада», кількість «Просвіт» в Україні значно зросла. Наприклад, з часу заснування першої «Просвіти» в Катеринославі у 1905 році до середини 1907 року по великих містах України їх налічувалося вже 35, причому кожна мала численні філії в сусідніх селах [16, с. 264]. Зростала й чисельність членів цих товариств. Прикладом цьому може слугувати Київська «Просвіта». Зокрема, у 1907 році до неї входило 423 члени, у 1908 році – 498, а в 1909 році вона налічувала вже 625 членів [10, с. 122]. Серед них були й члени редакційного колективу «Ради», а також її кореспонденти та активні дописувачі (наприклад, Є. Чиклаєнко, Б. Грінченко, Л. Жебуньов, П. Понятенко, Ф. Матушевський та ін.) [12].

Варто зазначити також, що «Просвіти» були постійними передплатниками «Ради». Вони поширювали її серед своїх членів та пропагували в суспільстві [5].

Реакція, яка розпочалась 3 червня 1907 року із видачі царського указу про розпуск Другої Державної думи, поклала початок урядовим переслідуванням і подальшому поступовому закриттю українських «Просвіт». Кореспонденти «Ради» одним із способів зберегти ці товариства від повного закриття вказували на можливість їх організаційного об'єднання з метою збільшення впливу на українське суспільство. У той же час висловлювалися принципи застереження з приводу пропозицій деяких діячів щодо приєднання українських «Просвіт» до аналогічних

російських товариств, на зразок «Ліги освіти», оскільки це загрожувало втратою національного підґрунтя їх діяльності [18].

Незважаючи на всі зусилля врятувати українські «Просвіти» від закриття, тиск царської реакції, який проявився в політичних переслідуваннях української інтелігенції, призвів до поступового закриття цих культурно-освітніх товариств на всій території України. Розпочинаючи з 1908 року особливий урядовий тиск почав чинитися й на українську національну пресу, яка була в опозиції до чинної влади. Уряд, формально не забороняючи видавати «Раду», робив усе, щоб вона не змогла потрапити до своїх передплатників. 21 липня 1914 року вийшов офіційний наказ командуючого військами Київського військового округу про призупинення видання «Ради» на увесь час Першої світової війни, що фактично означало закриття газети [7].

Таким чином, публікації «Ради» були спрямовані на популяризацію діяльності «Просвіт» серед українського суспільства, у доступній формі знайомили читачів газети із головними завданнями та напрямками роботи цих організацій, переконували громадськість в їх абсолютній легальності. Така співпраця носила взаємовигідний характер й поступово закладала передумови подальшого піднесення національно-визвольного руху в Україні.

Список використаних джерел

1. Березовський О.М. Українська преса Наддніпрянщини: пропаганда та відстоювання національних домагань українства (1905-1907 рр.): Дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / О.М. Березовський. – К., 2004. – 220 с.
2. Державний архів Житомирської області. – Ф. 560. – Оп. 1. – Спр. 9. – Арк. 25.
3. Дорошенко Д. Мої спомини про давнє-минуле (1901-1914 роки) / Дмитро Дорошенко. – Вінніпег, Манітоба: Видавнича спілка Тризуб, 1949. – 167 с.
4. З життя «Просвіт». Товариство «Просвіта» в Житомирі // Рада. – 1908. – 13 листопада.
5. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (м. Київ). – Ф. 44. – Спр. 34. – Арк. 1.
6. Кизченко В. Первая российская революция и культурный процесс на Украине / В. Кизченко. – К.: Наукова думка, 1984. – 189 с.
7. Кінець сезону // Рада. – 1914. – 18 липня.
8. Ков.-Коал. Г. Чи можна бути самосвідомим? // Рада. – 1906. – 20 вересня.
9. Крупський І.В. Національно-патріотична журналістика України (друга половина XIX – перша чверть XX ст.) / І. В. Крупський. – Львів: Світ, 1995. – 184 с.
10. Лисенко О. Українські культурно-освітні організації / О.Лисенко // «Українське питання» в Російській імперії(кінця XIX – початку XX ст.). – К.: Ін-т історії України НАН України, 1999. – Ч. 2.

11. Лист до редакції // Рада. – 1907. – 9 жовтня.
12. Надзвичайні загальні збори товариства «Просвіта» у Києві // Рада. – 1909. – 24 листопада.
13. Народна просвіта // Рада. – 1906. – 12 листопада.
14. Сладковська Т.А. Культурно-освітня діяльність «Просвіти» Волині (1906-1921 рр.): Дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / Т.А. Сладковська. – К., 2004. – 22 с.
15. Смолієвський А. Про подільську «Просвіту» // Рада. – 1906. – 15 вересня.
16. Субтельний О. Україна: історія / Орест Субтельний; [пер. з англ. Ю.І. Шевчука; вст. ст. С.В. Кульчицького]. – К.: Либідь, 1991. – 512 с.
17. У Подільській «Просвіті» // Рада. – 1906. – 3 жовтня.
18. Черніговець. Українські «Просвіти» і «Лига образования» // Рада. – 1907. – 7 жовтня.
19. Чикаленко Є. Щоденник (1907-1917) / [документально-художнє видання]; ред. І.Давидко – К.: Темпора, 2004. – Т. 1. – 428 с.

УДК 784.4

Оксана ВИГІВСЬКА
(Житомир, Україна)

ВІДОБРАЖЕННЯ ДОЛІ ЖІНКИ В УКРАЇНСЬКІЙ НАРОДНІЙ ПІСЕННІЙ ТВОРЧОСТІ

Вигівська О. Відображення долі жінки в українській народній пісенній творчості. У статті через аналіз фольклору відображена жіноча доля в буденному житті, обрядових і звичаєвих традиціях. Розкрито особливості розподілу ліричних пісень на родинно-побутові та соціально-побутові. Показано, що через суспільно-побутові пісні є можливість з'ясувати ставлення народу до різних історичних явищ загалом та жінки зокрема в українському суспільстві XIX ст.

Ключові слова: жінка, жіноча доля, народна пісенна творчість, фольклор.

Выговская О. Отражение судьбы женщины в украинской народной песенной творчестве. В статье через анализ фольклора отображена женская судьба в повседневной жизни, обрядах и обычаях. Раскрыты особенности распределения лирических песен на семейно-бытовые и социально-бытовые. Показано, что через социально-бытовые песни есть возможность выяснить отношение народа к различным историческим явлениям в целом и женщины в частности в украинском обществе XIX в.

Проведен анализ текстов лирических песен, которые позволяют показать отношение к женщине в семье и обществе.